

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ЛЮТА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 336.131

**ФОРМИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи Національного банку України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Науменкова Світлана Валентинівна,
Українська академія банківської справи, завідувача
кафедрою фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Заслужений економіст України
Сало Іван Васильович,
Українська академія банківської справи,
завідуючий кафедрою банківської справи;

кандидат економічних наук, доцент *Мірошніченко
Олександр Володимирович*, товариство з
обмеженою відповідальністю “Синдикат”,
директор

Провідна установа – Харківський Національний університет
ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту,
Міністерство освіти і науки України, м. Харків

Захист дисертації відбудеться “6” квітня 2001 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “2” березня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Формування ринкової системи в сучасних умовах безпосередньо пов'язано з розвитком підприємницької діяльності в усіх сферах економіки.

В період трансформації економіки та розвитку ринкових відносин підприємництво стає найбільш масовим суспільним явищем і справляє визначальний вплив на всі сторони суспільного життя. Малі та середні підприємства завдяки гнучкості та чутливості до ринкової кон'юнктури, готовності до сприйняття технологічних інновацій здатні розширювати асортимент продукції за незначних капіталовкладень і сприяти продуктивній зайнятості населення. Всебічна підтримка та подальший розвиток підприємництва обумовлюють зниження диспропорцій на товарних ринках, стимулюють розвиток конкуренції, дають змогу підвищити доходи громадян та забезпечити сталі доходи місцевих бюджетів. На сьогоднішній день підприємництвом охоплено понад 35 % зайнятого населення, а відповідно до Програми “Україна – 2010” очікується, що у 2010 р. кількість працюючих у сфері малого та середнього бізнесу становитиме не менш ніж 50 % зайнятого населення.

У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми розширення та вдосконалення як державної фінансової підтримки, так і розробки та обґрунтування нових форм недержавної фінансово-кредитної підтримки розвитку підприємництва в Україні.

До останнього часу державна фінансова підтримка малого підприємництва та бізнесу, хоча і в незначних обсягах, здійснювалася безпосередньо, але переважне значення мало нормативно-законодавче забезпечення та створення сприятливих умов для залучення інвестицій і накопичення капіталу в цьому секторі економіки. Однак фінансове становище малих і середніх підприємств залишається нестійким, про що свідчать значні обсяги кредиторської заборгованості, низький рівень рентабельності їх діяльності та високий ризик банкрутства.

У зв'язку з цим постають проблеми диверсифікації форм фінансової підтримки з боку відповідних комерційних та некомерційних установ, в т. ч. на основі залучення до фінансування суб'єктів підприємницької діяльності коштів інших фінансово-кредитних установ та інститутів кооперативної самоорганізації, зокрема – кооперативних банків, кредитних спілок, створення регіональних фондів для підтримки підприємництва, розширення кредитування за рахунок міжнародних кредитних ліній тощо. Тому тема дисертаційного дослідження є актуальною, має важливе теоретичне і практичне значення й потребує подальшої розробки.

В цілому у вітчизняній науковій літературі питання організації фінансів і фінансово-кредитної підтримки малих і середніх підприємств висвітлені досить широко. Цій проблемі присвячено роботи Білик М.Д., Василика О.Д., Гончаренка В.В., Єпіфанова А.О., Міщенко В.І., Науменкової С.В., Сало І.В., Поддєрьогіна А.М., Ярошенка С.П. та ін.

Ставлячи за мету наукове обґрунтування процесів фінансової підтримки підприємництва в Україні, автор виходив, насамперед, із необхідності використання нових потенційно доступних джерел отримання коштів для фінансової підтримки підприємництва на основі зміни пріоритетів і структури кредитування малого та середнього бізнесу за рахунок використання коштів не лише комерційних, але й некомерційних (неприбуткових) організацій, до яких належать фонди підтримки підприємництва, інститути кооперативної самоорганізації, кооперативні банки і т. ін.

Все викладене й обумовило вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 01996002342).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є вивчення фінансового стану малих і середніх підприємств та обґрунтування нових форм фінансово-кредитної підтримки підприємництва в Україні.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання:

- дослідити особливості формування сучасної кредитної системи в Україні відповідно до потреб ринкових відносин;
- дослідити фінансовий стан малих і середніх підприємств та рівень законодавчого й нормативного забезпечення підприємницької діяльності в Україні;
- вивчити форми фінансово-кредитної підтримки підприємництва та дослідити специфіку діяльності установ, які її здійснюють;
- визначити специфіку кредитування малих і середніх підприємств за рахунок міжнародних кредитних ліній;
- дослідити роль інститутів кооперативної самоорганізації в забезпеченні фінансової підтримки підприємництва та визначити напрямки їх подальшого розвитку;
- обґрунтувати роль некомерційних організацій в забезпеченні розвитку малого та середнього бізнесу, внести пропозиції щодо вдосконалення формування та використання коштів регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва;
- обґрунтувати організаційно-економічні засади створення та діяльності комунальних і кооперативних банків;
- розробити конкретні рекомендації щодо запровадження нових форм фінансово-кредитної підтримки підприємництва та правового забезпечення їх діяльності в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є суб'єкти підприємницької діяльності в Україні.

Предметом дослідження є організація фінансово-кредитного забезпечення діяльності малих і середніх підприємств.

Методи дослідження. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: розрахунково-конструктивний, індексний, групувань, експертних оцінок, багатофакторного аналізу, балансовий, економіко-математичного моделювання та інші.

Дослідження сучасного стану фінансово-кредитного забезпечення підприємницької діяльності здійснювалося на основі використання монографічного методу та методу порівняльного аналізу. Аналіз фінансової діяльності малих і середніх підприємств та кредитних спілок проведено з використанням балансового, індексного, розрахунково-конструктивного методу та методу групувань. При розрахунках вартості робочого місця було використано нормативний метод та метод експертних оцінок. Вдосконалення методики оцінки фінансового стану здійснено на основі використання економіко-математичних методів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- на основі порівняльного аналізу ефективності діяльності підприємств різних форм власності обґрунтовано основні напрямки організації фінансово-кредитного забезпечення підприємницької діяльності в сучасних умовах;
- уточнено критерії оцінки фінансового стану малих і середніх підприємств на основі вдосконалення методики розрахунку ефективності використання залучених ресурсів;
- розроблено рекомендації щодо вдосконалення функціонування кредитних спілок на підприємствах, а також визначено напрямки їх взаємодії з комерційними банками;
- обґрунтовано напрямки використання нових джерел фінансування малих та середніх підприємств на основі подальшого розвитку інститутів кооперативної самоорганізації та діяльності територіальних фондів підтримки підприємництва;

- обґрунтовано організаційні засади створення кооперативних і комунальних банків та визначено напрямки їх діяльності по забезпеченню фінансової підтримки підприємництва;
- на основі дослідження особливостей організаційних форм кредитної кооперації в аграрному секторі економіки вперше запропоновано схему взаємодії кооперативних банків із сільськими кредитними кооперативами для забезпечення фінансової підтримки фермерських господарств.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями щодо розробки та запровадження нових форм фінансово-кредитної підтримки підприємництва в Україні.

Пропозиції щодо створення територіальних фондів підтримки підприємництва та розрахунки вартості створення одного робочого місця на малих і середніх підприємствах можуть бути використані органами місцевої влади при організації стимулювання розвитку підприємництва.

Обґрунтовані в дисертації пропозиції щодо вдосконалення взаємодії комерційних банків і кредитно-гарантійних установ у програмах фінансової підтримки малих і середніх підприємств, а також пропозиції щодо функціонування кредитних спілок з метою фінансово-кредитної підтримки малих підприємств можуть бути використані при розробці системи стимулюючих важелів розвитку підприємництва.

Використання запропонованої автором схеми взаємодії кооперативних банків із сільськими кредитними кооперативами буде сприяти надійному забезпеченню фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств.

Окрім того, одержані автором результати наукового дослідження використовуються при викладанні навчальних дисциплін “Фінанси підприємств” та “Фінансова діяльність суб’єктів господарювання”.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Особистий внесок здобувача полягає в наступному:

- розкрито особливості існуючих напрямків фінансової підтримки розвитку підприємництва та обґрунтовано основні передумови вдосконалення реалізації фінансових відносин на основі формування трьохрівневої кредитної системи;
- розглянуто багаторівневу схему взаємодії комерційних і некомерційних установ, діяльність яких спрямована на надання фінансової підтримки малого (середнього) бізнесу;
- запропоновано метод розрахунку обсягів додаткових зовнішніх запозичень залежно від очікуваного зростання рентабельності продажу, а також коефіцієнта реінвестування прибутку;
- запропоновано додаткові джерела формування територіальних (регіональних) фондів підтримки підприємництва;
- визначено особливості вертикальної інтеграції кооперативних банків з сільськими кредитними кооперативами в процесі фінансової підтримки фермерських господарств.

У статті: Науменкова С.В., Люта О.В. Особливості фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1(8). – С. 13-19 автором обґрунтовано форми державної підтримки підприємництва, досліджено особливості кредитування малих підприємств за рахунок міжнародних кредитних ліній, а також здійснено розрахунки вартості одного робочого місця для малих і середніх підприємств.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них:

науково-практична конференція “Фінансування малого й середнього бізнесу в Україні на умовах лізингу” (м. Київ, 1998); науково-практична конференція “Шляхи подолання платіжної кризи в економіці України” (м. Київ, 1998); науково-теоретична конференція “Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування” (м. Суми, 2000); III Всеукраїнська науково-практична конференція “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2000).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення у шести наукових працях, з яких 5 надруковані у фахових виданнях загальним обсягом 2,4 д.а., з них особисто автору належить 1,9 д.а.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається з вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 181 сторінка, у т.ч. на 40 сторінках розміщені 27 таблиць, 5 ілюстрацій, 4 додатки і список використаних джерел із 171 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “**Особливості фінансово-кредитної підтримки розвитку підприємництва в Україні**” розкрито особливості існуючих напрямків фінансової підтримки розвитку підприємництва, обґрунтовано основні передумови вдосконалення реалізації фінансових відносин на основі формування трьохрівневої кредитної системи; проведено класифікацію банківських і небанківських установ, діяльність яких спрямована на надання фінансової допомоги суб'єктам підприємницької діяльності.

Важливим напрямком фінансового забезпечення підприємництва в сучасних умовах є диверсифікація форм фінансової підтримки з боку численних фінансово-кредитних установ. Здійснення банківської реформи в Україні на початку 90-х років на основі реорганізації банківського сектора та побудови двохрівневої банківської системи не наблизило структуру кредитної системи до потреб ринкових реформ. Як свідчать результати дослідження, не спостерігається відповідність між розвитком підприємницької діяльності в регіонах України та структурними змінами в мережі фінансово-кредитних установ. Підвищення частки підприємств недержавної форми власності до 60-70 % у багатьох регіонах України не супроводжувалося відповідними кількісними та якісними змінами на ринку фінансових послуг. Агрегований банківський капітал України складає лише 4,9 % ВВП, тоді як у країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи – в середньому 40 %. У 8 областях України не функціонує жоден комерційний банк.

У роботі обґрунтовано необхідність проведення кредитної реформи, спрямованої на створення трьохрівневої кредитної системи, до складу якої крім центрального та комерційних банків входили б небанківські фінансові установи, посилення впливу яких, як доведено в ході дослідження. Організаційні форми діяльності таких установ орієнтовані на задоволення відповідних фінансових потреб підприємницьких структур різного рівня і віддзеркалюють специфіку форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх подальшого розподілу.

На думку автора, подальший розвиток фінансово-кредитних відносин у процесі створення та функціонування в Україні трьохрівневої кредитної системи може бути забезпечений на основі:

- зміцнення фінансів підприємницьких структур на основі оптимального розмежування функцій та компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері контролю за їх діяльністю;

- запровадження сучасної системи фінансового контролю та аудиту фінансових операцій суб'єктів підприємницької діяльності;
- розширення спектра фінансових послуг, що надаються банківськими установами суб'єктам підприємницької діяльності;
- удосконалення правового регулювання взаємодії комерційних банків із небанківськими фінансово-кредитними установами;
- правового забезпечення діяльності небанківських фінансових установ і визначення специфікації спектра фінансових послуг, які надаються ними суб'єктам підприємництва;
- підвищення ролі вертикально інтегрованих структур у мобілізації й перерозподілі фінансових ресурсів на регіональному рівні;
- створення відповідних умов для розвитку інститутів кооперативної самоорганізації, забезпечення умов для їх ефективного розвитку;
- забезпечення відповідного контролю за діяльністю некомерційних організацій, створених з метою стимулювання подальшого розвитку підприємництва.

Нагального вирішення вимагають і проблеми законодавчого врегулювання взаємодії всіх учасників фінансового ринку. Кількість його суб'єктів зростає, а нормативно-правові питання регулювання їх діяльності ще не оформлені певним чином. Йдеться про такі установи як кооперативні та іпотечні банки, кредитні спілки та їх об'єднання, товариства спільного інвестування, кредитно-гарантійні установи, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва.

На нашу думку, потрібна відповідна систематизація даних установ за більш чіткою класифікаційною ознакою. У зв'язку з цим доцільно аналіз їх діяльності провести на підставі їх розподілу на комерційні і некомерційні установи. Так, до категорії комерційних установ належать комерційні банки (в т.ч. спеціалізовані, а саме: інвестиційні, кооперативні, іпотечні і т.ін.) та спеціалізовані установи з мікрокредитування. До категорії некомерційних установ можна віднести кредитні спілки та фонди підтримки підприємництва, в т. ч. Український фонд підтримки підприємництва, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємства, Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств.

Проведений в процесі дослідження порівняльний аналіз показників фінансово-господарської діяльності підприємств різних форм власності є важливим індикатором ефективності їх господарської діяльності, дозволяє зробити висновки щодо вдосконалення інвестиційної, податкової, кредитної політики. Насамперед, привертає увагу низький рівень рентабельності виробництва. Так, загальна рентабельність підприємств всіх форм власності коливається в межах 3-4 %, а чиста рентабельність не перевищує навіть 1 %. Це пояснюється досить низьким рівнем ефективності господарської діяльності та наявністю загальної тенденції приховування прибутку, що є типовою в умовах жорсткого податкового тягаря.

Аналіз показників ліквідності свідчить про досить важкий фінансовий стан підприємств всіх без винятку форм власності, їх неспроможність своєчасно повернути борги кредиторам. Разом з тим, показники загальної капіталовіддачі (фондовіддачі) та віддачі основних виробничих засобів і нематеріальних активів на підприємствах приватної форми власності майже в три рази вищі, ніж на підприємствах державної форми власності. Аналіз показників оборотності в цілому підтверджує наявність більш високого рівня ділової активності підприємств приватної форми власності порівняно з державними та колективними підприємствами й організаціями. Особливо значною виявилася різниця в значенні показників оборотності запасів: 38,78 – для приватних підприємств і 3,44 та 4,32 – для підприємств, відповідно, державної та колективної форм власності. Це характеризує більш високий рівень нереалізованих виробничих запасів і незавершеного виробництва на

державних та колективних підприємствах та досить низький рівень попиту на готову продукцію цих підприємств (табл. 1).

Про зростання ефективності роботи банківських формувань з підприємствами приватної форми власності свідчить більш високий рівень показника оборотності банківських активів: 92,9 – для приватних підприємств порівняно з 63,8 – для державних підприємств. Порівняльний аналіз коефіцієнтів маневреності та співвідношення запозичених і власних коштів дає підстави стверджувати, що підприємства приватної форми власності ефективніше здійснюють маневр мобілізованими коштами порівняно з підприємствами інших форм власності. Разом з тим досить низький рівень коефіцієнта довгострокового залучення позичкових коштів для підприємств всіх форм власності свідчить про фактичну відсутність коштів для довгострокових капіталовкладень.

Таблиця 1

Основні показники фінансово-господарської діяльності підприємств України за формами власності в 1998 р.

Показники	Умовне позначення	В цілому по Україні	За формами власності		
			приватна	колективна	державна
1. Загальна рентабельність підприємств	K1	0,0347	0,0324	0,0392	0,0293
2. Чиста рентабельність підприємств	K2	0,0069	0,0065	0,0078	0,0059
3. Чиста рентабельність власного капіталу	K3	0,0155	0,0090	0,0100	0,0069
4. Загальна рентабельність виробничих фондів	K4	0,0401	0,0377	0,0462	0,0328
5. Чистий прибуток на 1 грн. обороту	K5	0,0224	0,0093	0,0217	0,0238
6. Загальна капіталовіддача (фондовіддача)	K6	0,3108	0,6965	0,3617	0,2455
7. Оборотність всіх оборотних активів	K7	1,4358	2,4864	1,4076	1,4829
8. Оборотність банківських активів	K8	73,3219	92,9053	79,6866	63,8311
9. Коефіцієнт автономії	K9	0,7937	0,6830	0,7600	0,8364
10. Коефіцієнт співвідношення запозичених і власних коштів	K10	0,2599	0,4640	0,3157	0,1957
11. Коефіцієнт маневреності	K11	0,2349	0,3037	0,2789	0,1796
12. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	K12	2,7454	2,1580	2,6221	3,0308
13. Коефіцієнт майна виробничого призначення	K13	0,7481	0,6905	0,7150	0,7898
14. Коефіцієнт довгострокового залучення позичкових коштів	K14	0,0083	0,0151	0,0111	0,0051
15. Коефіцієнт кредиторської заборгованості та інших пасивів	K15	1,6791	2,0908	1,7001	1,6424
16. Коефіцієнт абсолютної	K16	0,0217	0,0245	0,0201	0,0244

Показники	Умовне позначення	В цілому по Україні	За формами власності		
			приватна	колективна	державна
ліквідності					
17. Коефіцієнт критичної ліквідності	K17	0,7208	0,5004	0,7250	0,7140
18. Коефіцієнт поточної ліквідності	K18	1,1176	0,9909	1,2054	1,1253

На наш погляд, традиційна система оцінки показників, що використовуються для оцінки фінансового стану підприємств, має бути доповнена показниками динамічної платоспроможності з огляду на те, що в сучасних умовах уникнення від оподаткування багатьох підприємств фактично призводить до спотворення даних фінансової звітності, заниження підсумкових результатів ефективності їх діяльності, в першу чергу, підприємств приватної форми власності.

З метою оцінки перспектив фінансового стану підприємств та визначення рівня їх динамічної інвестиційної привабливості доцільно діючу систему показників доповнити такими показниками:

- 1) тривалість операційного циклу;
- 2) тривалість фінансового циклу;
- 3) коефіцієнт потенційного зростання;
- 4) коефіцієнт зміни сальдового грошового потоку;
- 5) коефіцієнт синхронності грошових потоків; в т.ч.:
  - коефіцієнт синхронності надходжень та видатків;
  - коефіцієнт рівномірності надходжень;
  - коефіцієнт рівномірності видатків;
- 6) частота виникнення дефіциту коштів;
- 7) частота застосування штрафних санкцій за порушення податкового, валютного, митного та інших видів законодавства;
- 8) рівень економії постійних та змінних витрат.

Інформація про період трансформації одних видів активів підприємств в інші може суттєво вплинути на загальну оцінку платоспроможності підприємств, їх залежність від інвесторів і кредиторів. Зокрема, комплексний аналіз ділової активності та платоспроможності підприємств різних форм власності доповнений нами розрахунком показників тривалості операційного циклу. Як свідчать результати аналізу, показник тривалості операційного циклу підприємств приватної форми власності становить в середньому 72 дні, в той час як на підприємствах колективної та державної форм власності він майже втричі вищий і дорівнює 245 і 228 днів відповідно, що ще раз підтверджує більш високий рівень ділової активності підприємств приватної форми власності (табл. 2).

Тривалість операційного циклу на підприємствах різних форм власності в Україні в 1999 р.

Показники	В цілому по Україні	На підприємствах різних форм власності		
		приватної	колективної	державної
Оборотність запасів	9,31	38,79	3,44	4,32
Оборотність запасів, днів	38,67	9,28	104,74	83,30
Оборотність дебіторської заборгованості	2,55	5,70	2,57	2,49
Оборотність дебіторської заборгованості, днів	141,30	63,17	140,08	144,39
Тривалість операційного циклу, днів	179,96	72,45	244,81	227,69

У процесі аналізу доведено, що обсяги додаткових зовнішніх запозичень знаходяться в безпосередній залежності від рентабельності продажу ($R_{\text{продаж}}$) та очікуваного зростання їх обсягів (g), а також коефіцієнта реінвестування прибутку (K_p):

$$\Delta Z\Phi = A \cdot g - R_{\text{продаж}} \cdot B_t \cdot K_p (1 + g), \quad (1)$$

де A – активи підприємства;
 B_t – обсяги продажу в t -му році;
 g – очікуваний темп зростання обсягів продажу;
 K_p – коефіцієнт реінвестування прибутку;
 $\Delta Z\Phi$ – обсяги додаткового зовнішнього фінансування.

Якщо в прогнозованому періоді очікується збереження співвідношення запозиченого і власного капіталу, тобто обсяги додаткового зовнішнього фінансування дорівнюють нулю, то, використовуючи співвідношення (1), можемо визначити максимально можливий коефіцієнт зростання, котрий підприємство взмозі забезпечити без додаткового зовнішнього фінансування:

$$g = \frac{\Pi_t \cdot K_p}{A - \Pi_t \cdot K_p}, \quad (2)$$

де Π_t – чистий прибуток в t -му році.
Звідси отримуємо рівняння:

$$K_{\text{зрост}} = \frac{ROA \cdot K_p}{1 - ROA \cdot K_p}, \quad (3)$$

де ROA – рентабельність активів.

Таким чином, використання показників, отриманих на підставі формул (1)-(3), дозволяє зробити висновки щодо взаємозалежності таких важливих параметрів діяльності підприємства як рентабельність продажу, рентабельність активів, коефіцієнт реінвестування прибутку, а також співвідношення запозиченого і власного капіталу, що дає змогу поєднати інвестиційну стратегію підприємства з фінансовою стратегією.

Як свідчать результати дослідження, становлення малого та середнього підприємництва має обмежені можливості фінансової підтримки з боку держави. Кредитування малих підприємств комерційними банками також стикається з цілою

низкою труднощів, зокрема, такі кредити є занадто дорогими і здебільшого короткостроковими.

В ході дослідження проведено детальний аналіз існуючих можливостей використання коштів міжнародних фінансових установ для підтримки малого бізнесу на основі мікрокредитування, в т.ч. за рахунок кредитних ліній, відкритих б іноземними кредитними інститутами: ЄБРР, Світовим Банком, Німецько-українським фондом, Чеським банком, Німецькою кредитною установою з реконструкції (KfW), Агентством міжнародного розвитку США (USAID).

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що виділені обсяги кредитування не можуть задовольнити потреби малих і середніх підприємств у фінансових ресурсах, умови кредитування є досить жорсткими, процедури оформлення кредитів ускладнені, а відсоткові ставки за кредитами – досить високими. Це обумовлює необхідність пошуку нових напрямків забезпечення фінансової підтримки малих і середніх підприємств, одним із яких є розвиток інститутів кооперативної самоорганізації.

В другому розділі роботи **“Роль кредитних спілок у забезпеченні фінансової підтримки підприємництва”** подана характеристика загальних тенденцій розвитку кредитних спілок як низової ланки кредитної системи, визначені особливості формування позичкового фонду кредитної спілки, досліджено особливості організації кредитування та специфіку інвестиційної діяльності кредитних спілок.

Кредитні спілки в країнах світу надають своїм членам різноманітні фінансові послуги, що дає підстави для аналізу можливостей використання коштів кредитних спілок для стимулювання розвитку підприємницької діяльності. До позитивних тенденцій розвитку системи кредитних спілок можна віднести зростання обсягу їх капіталу протягом року на 71,7 %, сумарного резервного фонду – на 47,7 %, також зменшення прострочених позик з 15,2 % до 12,1 %. За порівняно коротку історію свого існування кредитні спілки України накопичили певний досвід організації позичкової діяльності. За даними Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ) в 1999 році частка позичок в активах кредитних спілок – членів НАКСУ – складала 85,8 %. Суттєві зміни спостерігалися також у структурі власного капіталу. Якщо станом на 01.01.1999 р. 80 % капіталу припадало на пайові внески, то станом на 01.01.2000 р. питома вага пайових внесків зменшилася і складає лише 65 % капіталу. Таке зменшення питомої ваги паїв поряд з випереджаючим зростанням капіталу (на 71,7 %) свідчить про серйозне збільшення власного капіталу, який є запорукою стабільності та привабливості кредитних спілок для своїх членів.

Для оцінки фінансового стану кредитних спілок запропоновано використовувати систему PEARLS, відносні показники якої були адаптовані для аналізу діяльності кредитних спілок.

Останнім часом все більш помітною стає тенденція до збільшення частки кредитів для розвитку підприємництва. Сьогодні на ці позички спрямовано майже 70 % усіх кредитних ресурсів спілок. Залежно від форми організації підприємницької діяльності, якою займається член кредитної спілки, ці позички можуть мати 4 різновиди:

- позички для ведення бізнесу без створення юридичної особи (бізнес на основі патенту або разових ліцензій);
- позички для ведення бізнесу на основі приватного підприємства-члена кредитної спілки;
- позички для ведення бізнесу на основі сімейного або фермерського господарства;
- позички для ведення бізнесу на основі партнерства (товариства), в якому член кредитної спілки є співвласником.

У третьому розділі роботи **“Запровадження нових організаційних форм для забезпечення фінансової підтримки та подальшого розвитку підприємництва”** досліджено питання використання нових потенційно доступних джерел отримання коштів для фінансової підтримки малих та середніх підприємств, в т.ч. за рахунок використання

коштів не лише комерційних, але й некомерційних (неприбуткових) організацій, до яких належать фонди підтримки підприємництва, подальшого розвитку інститутів кооперативної самоорганізації, розширення спектра фінансових послуг на основі створення кооперативних та комунальних банків.

У дисертації зроблено висновок про недоцільність паралельного існування на регіональному рівні регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва. Це обумовлено тим, що:

- формування цих фондів передбачено за рахунок однакових джерел, а саме: бюджетних коштів; коштів, одержаних від приватизації державного та відчуження комунального майна; добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних та інших коштів;
- фінансова підтримка малого підприємництва здійснюється зазначеними фондами за загальними напрямками, передбаченими відповідними регіональними програмами;
- створення численних місцевих фондів підприємництва, засновниками яких можуть виступати органи місцевого самоврядування, виконавчої влади, юридичні та фізичні особи, призведе до розпорошення фінансових ресурсів на регіональному рівні, стимулюватиме фінансову допомогу за схемою “лоббійської підтримки” діяльності окремих комерційних структур на місцях;
- фінансування цільових програм та проектів на регіональному рівні обумовлює також відповідну концентрацію фінансових ресурсів при одночасному посиленні контролю за їх використанням.

В роботі обґрунтовано необхідність посилення контролю за використанням коштів регіональних фондів підтримки підприємництва. У ході дослідження запропоновано додаткові джерела формування територіальних (регіональних) фондів підтримки підприємництва за рахунок:

- 50 % коштів, що вносяться суб'єктами господарювання у вигляді плати за ліцензування певних видів господарської діяльності;
- 25 % коштів, одержаних від приватизації державного майна;
- 100 % коштів, одержаних від відчуження комунального майна;
- частки коштів, одержаних від продажу суб'єктам підприємницької діяльності спеціальних торгових патентів;
- частки коштів, одержаних у вигляді плати за здійснення державної реєстрації та перереєстрації суб'єктів господарювання.

На наш погляд, потрібна зміна пріоритетів і структури кредитування малого бізнесу. Комерційні банки мають обмежені можливості для кредитування малого та середнього бізнесу. З таким завданням успішно можуть впоратися інші установи, зокрема, інститути кооперативної самоорганізації (кредитні спілки, сільські кредитні кооперативи, товариства взаємного кредитування), які входять до складу інфраструктури фінансової системи країни.

Подальший розвиток діяльності кредитних спілок може орієнтуватися на створення кредитних кооперативів, які за рахунок об'єднання ресурсів можуть бути вертикально інтегрованими структурами. Шлях вертикальної інтеграції може дозволити кредитним спілкам стати потужними фінансовими інститутами з перспективою створення на їх базі кооперативних банків.

Так, специфіка підприємництва в окремих галузях, насамперед, в АПК, робить неможливим вирішення проблем розвитку підприємництва на основі лише бюджетного кредитування або використання програм мікrokредитів за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій. Як свідчать наведені в роботі дані, оцінка вартості створення одного робочого місця в сільському господарстві потребує залучення більше 18 тис.грн., що майже в 5-6 разів вище порівняно з підприємствами інших галузей, і ускладнюється необхідністю оптимізації територіальної структури сільськогосподарського виробництва.

У зв'язку з розглядом цього питання практичний інтерес викликає запровадження трьохступінчастої системи кредитування за участю сільських кредитних спілок та кооперативних банків. Первинні кредитні товариства, які функціонують у сільській місцевості, надають своїм членам короткострокові кредити за фіксованою порівняно низькою відсотковою ставкою для здійснення сільськогосподарських робіт. Капітал сільських кредитних кооперативів може формуватися за рахунок пайових внесків їх членів, а також на основі перерозподілу коштів за участю місцевих кооперативних банків, що узгоджується зі ст.8 нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”. Функції центральних кооперативних банків спрямовані на здійснення відповідного контролю та координації діяльності місцевих кооперативних банків.

Формування і використання коштів комерційних і некомерційних організацій для підтримки малого бізнесу узагальнено на рисунку. При цьому слід звернути увагу на те, що діяльність відповідних інститутів кооперативної самоорганізації розрахована на фінансову підтримку підприємницьких структур певного виду. Так, наприклад, кошти кредитних спілок, створених за територіальною ознакою, можуть використовуватися для надання фінансової допомоги підприємствам малого та середнього бізнесу та самозайнятим особам, сільські кредитні кооперативи орієнтовані на взаємодію з фермерськими господарствами, товариства (фонди) взаємних гарантій – з підприємницькими структурами малого бізнесу і т.ін. При цьому фінансові кооперативи можуть використовувати безпосередньо кошти населення, або діяти як фінансові посередники на кредитному ринку, тобто через кооперативні та комунальні (муніципальні) банки, залучаючи додаткові фінансові ресурси у випадку, коли попит на позички зростає, а власних коштів виявляється недостатньо.

У разі участі малих підприємств у реалізації регіональних, соціально-економічних, інвестиційних та екологічних програмах, здійсненні поставок продукції (робіт, послуг) для державних і регіональних потреб, що передбачено ст. 12 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва”, фінансове забезпечення їх діяльності може здійснюватися за участю комерційних або комунальних банків. Крім того, для фінансової допомоги суб’єктам малого бізнесу можуть використовуватися кошти некомерційних організацій через фонди підтримки підприємництва або через уповноважені банки, які визначаються за результатами тендеру (відповідно до ст.13 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва”), або за участю фінансово-кредитних установ з мікрокредитування.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, пов’язаної з обґрунтуванням і запровадженням нових форм фінансово-кредитної підтримки підприємництва, що безпосередньо спрямовано на стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу в Україні.

Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

- важливим напрямком фінансового забезпечення підприємництва в сучасних умовах є диверсифікація форм фінансової підтримки з боку банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, що обумовлює необхідність вдосконалення реалізації фінансових відносин на основі формування трьохрівневої кредитної системи;
- в умовах зростання кількості суб’єктів фінансового ринку нагального вирішення потребують проблеми законодавчого регулювання взаємодії всіх його учасників, в т.ч. потребує відповідного нормативно-правового забезпечення діяльність небанківських фінансових установ, в першу чергу стосовно уточнення специфікації спектра фінансових послуг, які надаються ними суб’єктам підприємництва;
- традиційна система оцінки показників, що використовуються для оцінки фінансового стану підприємств, має бути доповнена показниками динамічної платоспроможності з огляду на те, що в сучасних умовах уникнення від оподаткування багатьох підприємств фактично призводить до спотворення даних фінансової звітності, заниження підсумкових результатів ефективності їх діяльності;
- з метою вдосконалення фінансування та кредитування діяльності малих і середніх підприємств подальший розвиток повинні отримати інститути кооперативної самоорганізації та територіальні фонди підтримки підприємництва;
- для оцінки фінансового стану кредитних спілок доцільно використовувати систему PEARLS, відносні показники якої найбільш адаптовані для аналізу діяльності організацій кредитної кооперації;
- з метою вдосконалення фінансово-кредитної підтримки малих і середніх підприємств подальшого розвитку та вдосконалення потребує організація діяльності територіальних фондів підтримки підприємництва: чітке визначення їх завдань, організаційно-правових засад функціонування, джерел надходження фінансових ресурсів та здійснення контролю за їх використанням;
- з метою забезпечення фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств необхідно максимально повно використати переваги кредитної кооперації на основі вертикальної інтеграції сільських кредитних кооперативів з місцевими кооперативними банками.

Розроблені та обґрунтовані в дисертаційній роботі висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути використані при запровадженні нових форм фінансово-кредитної підтримки та стимулюванні подальшого розвитку підприємництва в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Лютая О.В. Кооперативные банки и их роль в развитии кредитной кооперации // Вісник Української академії банківської справи. – 1999 (7). – С. 61-64, 0,4 д.а.
2. Науменкова С.В., Люта О.В. Особливості фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1 (8). – С. 13-19, 1,0 д.а., особисто – 0,5 д.а.
3. Люта О.В. Фінансові аспекти політики сприяння розвитку підприємництва // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Випуск 2'2000. – Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2000. – С. 156-161, 0,4 д.а.
4. Люта О.В. Основні підсумки діяльності кредитних спілок в Україні // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн. наук.праць. Т. 3 – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 128-132, 0,3 д.а.
5. Люта О.В. Основні напрямки вдосконалення банківської системи України // Теорії мікро – макроекономіки. Вип. 5. – Київ: Академія муніципального управління, 2000. – С. 120-122, 0,1 д.а.
6. Люта О.В. Правові аспекти регулювання діяльності кредитних спілок // Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування. Збірник наук.праць за матеріалами наук.-практчн. конфер. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 166-168, 0,2 д.а.

Люта О.В. Форми фінансово-кредитної підтримки підприємництва в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2000.

Дисертаційне дослідження присвячено аналізу існуючих та обґрунтуванню нових форм фінансово-кредитної підтримки та стимулювання подальшого розвитку підприємництва в Україні.

На основі порівняльного аналізу ефективності діяльності підприємств різних форм власності обґрунтовано основні напрямки організації фінансово-кредитного забезпечення підприємницької діяльності в сучасних умовах, уточнено критерії оцінки фінансового стану малих і середніх підприємств, розроблено рекомендації щодо вдосконалення функціонування кредитних спілок на підприємствах та визначено напрямки їх взаємодії з комерційними банками.

У роботі обґрунтовано напрямки використання нових джерел фінансування малих і середніх підприємств на основі подальшого розвитку інститутів кооперативної самоорганізації та діяльності територіальних фондів підтримки підприємництва, визначено організаційні засади створення кооперативних і комунальних банків та напрямки їх діяльності щодо забезпечення фінансової підтримки підприємництва, а також запропоновано схему взаємодії кооперативних банків із сільськими кредитними кооперативами для забезпечення фінансової підтримки фермерських господарств.

Ключові слова: підприємництво, кредитні спілки, кооперативні банки, кредитні лінії, кредитування, фінансування, фінансова підтримка, територіальні фонди.

Лютая О.В. Формы финансово-кредитной поддержки предпринимательства в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2000.

Диссертационное исследование посвящено анализу существующих и обоснованию новых форм кредитной поддержки и стимулирования дальнейшего развития предпринимательства в Украине.

На основании сравнительного анализа эффективности деятельности предприятий различных форм собственности обоснованы основные направления организации финансово-кредитного обеспечения предпринимательской деятельности в современных условиях, уточнены критерии оценки финансового состояния малых и средних предприятий, разработаны рекомендации по совершенствованию деятельности кредитных союзов на предприятиях, определены направления их взаимодействия с коммерческими банками.

В работе обоснованы направления использования новых источников финансирования малых и средних предприятий на основе дальнейшего развития институтов кооперативной самоорганизации и деятельности территориальных фондов поддержки предпринимательства, определены организационные основы создания кооперативных и коммунальных банков и направления их деятельности по обеспечению финансовой поддержки предпринимательства, а также предложена схема взаимодействия кооперативных банков с сельскими кредитными кооперативами с целью обеспечения финансовой поддержки фермерских хозяйств.

Ключевые слова: предпринимательство, кредитные союзы, кооперативные банки, кредитные линии, кредитование, финансирование, финансовая поддержка, территориальные фонды.

Luta O.V. Forms of financial and credit business support in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree in speciality 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2000.

The thesis is devoted to the analyze of existent and grounds of new forms of financial and credit support and stimulation of further development of business in Ukraine in the conditions of realization of transform processes.

Financial condition of small and average Ukrainian and Sumy region enterprises is investigated, the level of legislative and normative ensuring of business activity in Ukraine is determined, existent forms and tends of financial and credit business support is characterized, the specific features of crediting of small and average enterprises at international credit lines expense is determined, the possibility of PEARLS figures using for financial condition analyze of credit unions is determined, specific calculation of one work place creation for small and average enterprises is carried out, and also a number of specific recommendations concerning the adoption of new forms of financial and credit support of business and agriculture is developed in the dissertation.

Making investigations the author took into account the world experience of business support, actual material concerning small and average enterprises activity, financial and credit institutions, state regulation authorities of business, and also normative and legislative documents and literature sources, used modern methods of economic investigations.

Tends of business financial and credit ensuring organization in modern conditions are thoroughly substantiated, criteria of financial condition valuation of small and average enterprises on the base of improvement of calculation methodic of involved resources using are verified, the recommendations concerning the improvement of credit unions activity as a new forms of small business financing on enterprises, trends of their co-operation with commercial

and municipal banks are determined on the base of comparative analyze of activity effectiveness of enterprises of different property forms, which is carried out in the work.

Possible trends and variations of using of new sources of small and average enterprises financing on the base of further development of cooperative self-organization business institutions and territorial funds of business support activity are thoroughly substantiated in the work, organizational principles of cooperative and municipal bank creations and directions of their activity which concerns the financial business support, and also for the first time new scheme of co-operation banks and agricultural credit co-operative societies with the purpose of farming financial is offered.

Key words: business, crediting, credit unions, cooperative banks, credit lines, finance, finance support, territorial funds.

Відповідальний за випуск
д.е.н. професор *V.I. Міщенко*

Видавництво “Ініціатива”
Засновник: Українська академія банківської справи

Адреса редакції, видавця:
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 56.

Підписано до друку 28.02.2001. Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9
Ум. друк. арк. 1,3. Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Надруковано на обладнанні Української академії банківської справи
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 56.